

Monumentnummer*: 531773

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status **rijksmonument**
Inschrijving register* 28 november 2014
Kadaster deel/nr 82972/55

*Woonplaats** *Gemeente** *Provincie**
Acquoy West Betuwe Gelderland

*Kadastrale gemeente** *Sectie** *Kadastraal object** *Appartement aanduiding* *Grondperceel*
Beesd L 1163

*Omschrijving***

Cluster 67.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

TOREN als onderdeel van een rond het midden van de 19de eeuw gebouwd klein, met aardwerken versterkt fort ter afsluiting en verdediging van inundatiewerken en van het rivieracces van de Linge. Torens op forten zijn tot in de jaren '60 van de 19de eeuw gebouwd, te beginnen in de Napoleontische Tijd; in Nederland - behoudens enkele uitzonderingen uit omstreeks 1810 - echter pas vanaf omstreeks 1840. Torens hebben gewoonlijk een ongeveer cirkelvormig grondplan met een diameter van enkele tientallen meters en ze worden of werden omgeven door een droge of een natte gracht. Ze zijn twee, drie of vier verdiepingen hoog en bestaan uit zwaar - meters dik - metselwerk. Uitgangspunt was dat de ronde vorm goed bestendig was tegen inslagen van kanonvuur, terwijl de defensie kracht naar alle richtingen min of meer gelijkwaardig kon zijn. Door opstelling van ver reikend geschut bovenop de torens - waar tevens de uitkijk was gevestigd - dacht men in gunstige verdedigende positie te verkeren. Voor de nabije verdediging dienden (talrijke) schietgaten voor kanon- en geweervuur. Met de komst van geschut met getrokken loop en vooral van brisantgranaten, was het echter afgelopen met de torenforten: ze bleken toch kwetsbaar, waren relatief gemakkelijke doelwitten en verloren hun defensieve vermogen dus binnen weinige jaren. Als gevolg hiervan zijn verschillende torens van hun hoogste verdieping(en) ontdaan en voorzien van aarden beschermingswallen. Wat bleef was hun functie als onderkomen voor manschappen en materieel. Bekende torens (als of op forten) in de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn die te Weesp, Fort Honswijk en het Fort bij Asperen. De meeste torens zijn vanaf de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

jaren '60 van de 19de eeuw onderdeel van in met aarden werken en (natte) grachten omgeven fortcomplexen, zoals ook die van het Fort bij Asperen. Bij restauratie en herbestemming zijn elementen van de toren aangepast, met name op het aardgedekte dak.

Omschrijving

TOREN, iets westelijk van het midden op het aardwerk van het Fort bij Asperen. Op een ronde plattegrond gebouwde, bakstenen toren die de kern van het verdedigingswerk is. De toren kwam tot stand in de jaren 1847-1850, nadat eerst aardwerken en een fundering waren gerealiseerd. De toren heeft een diameter van ongeveer 33 m. Het metselwerk van de gevel is asymmetrisch uitgevoerd: de wanden aan de oostzijde zijn dikker dan die aan de westzijde. De toren van het Fort bij Asperen telt een drietal bouwlagen, inclusief de kelderverdieping. De gevel eindigt met een rollaag; bovenop het bouwwerk bevindt zich van oudsher een metersdikke aarden dekking met hierin een systeem voor waterberging. Rond de toren lag tot omstreeks 1880 een ringvormige, natte gracht; bij de modernisering is deze gracht gedempt, waarbij het vrijkomende terrein aan de oostzijde is benut voor het opwerpen van de contrescarp. De gevel was rondom voorzien van vele gevelopeningen van verschillend type en formaat (vooral getoogde en spleetopeningen, deels verdiept); hierin bevinden zich ijzeren en houten afsluitingen. Aan de contrescarpzijde zijn deze (nu aan het aardwerk grenzende) openingen dichtgezet. De toegangsopening, met iets getoogde latei in contrasterende natuursteen en met dubbele, houten deuren, bevindt zich aan de noordwestzijde. Boven de toegang '1847'.

De toegang komt uit op een cirkelvormige binnenplaats (lucht- en lichtkoker), waarop meerdere ruimten uitkomen. In de gevel zijn hier al dan niet verdiepte (rondboogvormige) gevelopeningen (met onder meer natuurstenen aanzetstukken) geplaatst. Deuren en afsluitingen ontbreken. De ronde binnenplaats van de toren strekt zich uit tot in de top van het bouwwerk. Deze kern van de toren is omgeven door een gewelfde, brede gang, die toegang geeft tot de straalsgewijze geplaatste overige ruimten, waarin van oorsprong onder meer logiesruimten. In de muren zijn verschillende boogvormige toegangs- en vensteropeningen onder dubbele strekken geplaatst. Gietijzeren ramen met bovenin straalsgewijze verdeelde lichten. De wanden binnen de toren zijn overwegend wit gesausd, met contrasterende plinten. IJzeren haken aan de plafonds voor het ophijzen van onderdelen van geschut.

Waardering

De TOREN van het Fort bij Asperen is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel uit de periode 1841 -1864, namelijk een voorbeeld van een toren als deel van een fort bij een rivieracces, uit de jaren 1847-1850, gebouwd naar inzichten van militair ingenieur J.G.W. Merkes van Gendt.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Het onderdeel is relatief zeldzaam omdat het een van de weinige nog bestaande torens in Nederland is en het is representatief voor de ontwikkeling van dit forttype omdat het om militair-tactische redenen is voorzien van een beschermende contrescarp.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat talrijke kenmerkende onderdelen in exterieur en interieur behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Waarnemingspost (B)

Functie